

Yeniden Üretim Döngüsü İçinde Kadın Göçmenler *Immigrant Women Within Reproduction Cycle*

Çağlar Özbek*, Uğur Can Köşk**

Öz: 1215 yılında, İngiltere kralının dikdörtgen masaların yuvarlak masalarla yer değiştirilmesini onaylamasının ve bu değişim talebinin halktan geldiği kabul edilerek bunun ilk demokrasi mücadelesi olarak kayıtlara geçmesinin üzerinden yaklaşık 800 yıl geçti. Ne var ki, masanın etrafında yer alanlar değişmediği sürece, ortaya çıkan her türlü sürecin yalnızca belli başlı sınıfsal yapılara hizmet ettiği gerçeğiyle yüzleşenlerin sayısı hala azınlık konumunda. Bununla birlikte, yaşanan değişimlerin belli başlı sınıfsal yapılara hizmet ederken, bu eylemlerin birleştirici olduğu ve refah seviyesini yükselttiği propagandalarının tam tersine ayrıştırıcı ve yoksullaştırıcı nitelikte olduğu ve bu ayrışım ile gelir adaletsizliğinin ise özellikle ırk ve cinsiyet üzerinde şekillendiği gerçeğiyle yüzleşenler ise yok denecek kadar az. Oysa toplumsal cinsiyet eşitliği kaygısı taşıyan herkesin yüzleşmesi gereken gerçeklerden biri, Magna Carta'nın ilanından yaklaşık 800 yıl sonra kaleme alınan Magna Carta Manifestosu'nda Peter Linebaugh tarafından dile getirildi: "Yeniden üretim, toplumsal üretimi önceler. Kadınlara dokunmak, kayaya dokunmaktır" (Linebaugh, 2008: 244). Bu çalışmanın amacı ise, günümüzde küresel bir boyut kazanan ve çoğunlukla göçmen kadınlar üzerinden gerçekleşen yeniden üretimin, göç öncesi ve göç sonrasında kadınlar için ne ifade ettiğini teorik bir düzlemde ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeniden Üretim, Ev Emeği, Kadın Yoksulluğu, Kadın Göçü.

Abstract: It's been nearly over 800 years since the demand to replace rectangular tables with round tables was approved by the King of England and documented as the first struggle for democracy considering the fact that the demand for change was introduced by the people. However, the number of people who confront the fact that any kind of process serves to certain classes unless those situated around the table change is still very few. In addition to this, while the experienced changes serving to certain class structures, on the contrary to the canvassing that these actions are connective and increase the welfare level, these are separating and impoverishing acts and with the ones confronting with the fact that income injustice is shaped upon race and gender is scarcely any. Whereas, one of the fact that anyone who has a concern with social gender equality, has been stated by Pete Linebaugh at Magna Carta Manifesto, written after 800 years

*Doktor Öğretim Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, caclar@mu.edu.tr.

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, ugurcankosk@gmail.com.

of Declaration of Magna Carta; “Reproduction precedes social production. Touch the women, touch the rock” (Linebaugh, 2008: 244). Accordingly, the purpose of this study is to display pre-migration and post-migration meanings of reproduction for women which has recently acquired a global dimension and become a reality for mostly immigrant women.

Keywords: Reproduction, Domestic Work, Women’s Poverty, Women Migration.

Giriş

1215 yılında, İngiltere kralının dikdörtgen masaların yuvarlak masalarla yer değiştirilmesini onaylamasının ve bu değişim talebinin halktan geldiği kabul edilerek bunun ilk demokrasi mücadelesi olarak kayıtlara geçmesinin üzerinden yaklaşık 800 yıl geçti. Ne var ki, masanın etrafında yer alanlar değişmediği sürece, ortaya çıkan her türlü sürecin yalnızca belli başlı sınıfsal yapılara hizmet ettiği gerçeğiyle yüzleşenlerin sayısı hala azınlık konumunda. Bununla birlikte, yaşanan değişimlerin belli başlı sınıfsal yapılara hizmet ederken, bu eylemlerin birleştirici olduğu ve refah seviyesini yükselttiği propagandalarının tam tersine ayrıştırıcı ve yoksullaştırıcı nitelikte olduğunu ve bu ayırım ile gelir adaletsizliğinin ise özellikle ırk ve cinsiyet üzerinde şekillendiği gerçeğiyle yüzleşenler ise yok denecek kadar az. Oysa toplumsal cinsiyet eşitliği kaygısı taşıyan herkesin yüzleşmesi gereken gerçeklerden biri, Magna Carta’nın ilanından yaklaşık 800 yıl sonra kaleme alınan Magna Carta Manifestosu’nda Peter Linebaugh tarafından dile getirilmiştir: “Yeniden üretim, toplumsal üretimi önceler. Kadınlara dokunmak, kayaya dokunmaktır” (Linebaugh, 2008: 244).

“İnsanda, ama yalnız insanda...” diyor Sartre, “...varoluş özden önce gelir. Bu demektir ki, insan önce vardır; sonra şöyle ya da böyle olur” (2007: 8). Ardından, Sartre’ın bu varoluşsal yolculuğunda en büyük desteği aldığı Simone de Beauvoir’dan feminist hareketin tözü konumuna gelmiş o ünlü söz gelir: “Kadın doğulmaz, kadın olunur!” (1956: 273). Bu ifadelere yer verilmesinin tek ve asli amacı, sosyal bilimlere dair hangi alan incelenirse incelenir, kadının ve toplumsal cinsiyetin göz ardı edilerek bu incelemenin yapılması durumunda analizin mutlaka eksik kalacağını önemle vurgulamaktır. Toplumsal yapıda görmeye alışık olduğumuz bu patriarkal yapı, bilimsel gerçeğe ulaşmada da karşımıza çıkmaktadır. Bilimin cinsiyetlendirilmiş ve kamusal olması sıfatıyla erkeklere atfedilen bir alan olduğu tartışması uzunca bir süredir gündemi meşgul etmektedir (Fox Keller, 2016). Dolayısıyla, gerçeğe ulaşmak bakımından göç olgusunu kadının merkeze alındığı bir bağlamda ele almak ve bunu yaparken bahsi geçen patriarkal engelin bu olguyu hangi biçimlerde etkilediği ve şekillendirdiğini yeniden üretim kavramı bağlamında ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını yansıtmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda kadınların göç olgusu ile nasıl ilişkilendiği ve örtüştüğü, bir döngü içerisinde incelenecektir. Nitekim sosyo-ekonomik bağlamlar çerçevesinde, önce bireyin özellikle de kadınların göç etme kararı almasında ve bunu eyleme dökmesinde tarihsel bir süreç/altyapı olduğu ve bunun da döngüsel bir zincir yarattığı düşünülmektedir. İster geleneksel isterse de göçün yeni biçimleri olsun, kadınların göç sistemine dahil olmasının özel biçimleri vardır (Köşk & Özbek, 2017; Tuna & Özbek, 2012). Bu bağlamda çalışmada, kadın ve göç olgusunu ilişkilendiren bu zincirin her biri ele alınacaktır.

İlk kısımda, yani zincirin ilk halkasında, “yeniden üretim” kavramı gelmektedir. Kapitalist üretim ilişkilerinin başladığı dönemden günümüze kadar geçen süreçte, kadınların toplumsal konumunu belirleyen en önemli kavramlardan biri olarak yeniden üretimin irdelenmesi büyük önem taşımaktadır. En genel ve basit haliyle yeniden üretim, kadınların emeğini fiziksel açıdan sınırlandırması ve bu nedenle hem bu emeğin görülmemesini hem de erkekler tarafından denetlenmesini kolaylaştırması bakımından üzerinde durulması gereken bir olgudur. Nitekim bu sınırlandırma ve denetim, kadınların öncelikle “ev işi” ile özdeşleştirilmelerine neden olmakta, bu da emeğin önce özel alanda, sonrasında da kamusal alanda cinsiyetlendirilmesini meşrulaştırmaktadır.

İkinci kısımda; emeğin cinsiyetlendirilmesine bağlı olarak, kadınların ev içinde ücretsiz çalışmaları ya da kamusal alanda sadece kendilerine atfedilen alanlarda -sınırlı bir biçimde- istihdam edilmeleri ve gelir elde etseler dahi bu gelir üzerinde söz sahibi olamamaları nedeniyle ortaya çıkan bir olgu incelenecektir: “Yoksulluğun kadınlaşması”. Yeniden üretim mekanizmalarının kadınların işgücüne katılımına engel olmasının yanında, çalışma saatleri ve ücretlerdeki cinsiyet eşitsizliğinin kadınları ne ölçüde yoksullaştırdığı ve kadınların bundan ne derece etkilendiği, zincirin bir diğer halkasını anlamlandırmak için oldukça önem taşımaktadır.

Daha sonra özellikle iktisadi göç teorilerinde ifade edildiği gibi, günümüz neo-liberal dünyasında gelişmekte olan (çevre) ülkelerden gelişmiş (merkez) ülkelere doğru artan göç dalgası içerisinde kadınların yeri ve öneminin artması ile nasıl daha görünür hale geldikleri tartışılacaktır. Bu tartışmaya ek olarak, iktisadi temelli göç hareketlerinin zorunlu-gönüllü göç olgularına atıf yapılarak hangi konumda yer aldıkları sorusunun sorulması ve bu sorunun kapitalizm ve patriarka çerçevesinde toplumsal cinsiyet perspektifinden irdelenmesi ayrıca bir gerekliliktir.

Son olarak, bu son halkanın ilk halkaya eklenmesi itibarıyla tüm bu sürecin neden bir döngü olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Göçmen emeğinin, var olduğu her toplumsal yapı içerisinde çoğunlukla en düşük gelirli ve vasıfsız işlerde kullanıldığı kabul edilmekte, söz konusu kadın göçmenler olduğunda bu kabulün halen geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Özellikle

küreselleşme ve neo-liberalizm sürecinde, gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranlarının kısmen artmasına ek olarak, devletin sosyal hizmetlerden giderek el çekmesiyle ortaya çıkan bakım açığı gerçekliği birleştirildiğinde ise, bu açığın göçmen kadınlar ile kapatılmaya çalışıldığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, yeniden üretim sürecinin yerli kadından göçmen kadına hangi koşullarda devredildiği ve böylece döngünün nasıl tamamlandığı bu kısımda ele alınacaktır.

Yeniden Üretim Kavramı Bağlamında Ev İçi Emek

Yeniden üretim kavramını tartışırken, hem kapitalizm sürecinin irdelenmesine hem de feminist bir bakış açısına ihtiyaç olduğu gerçeğini şu soru net bir şekilde ortaya çıkarıyor: “Modern çağın başlangıcında yüz binlerce kadın ve kadınlara karşı yürütülen bir savaş ile kapitalizmin yükselişinin aynı zamana denk gelmesi nasıl açıklanabilir?” (Federici, 2017). 1970’li yıllarda Silvia Federici, Mariarosa Dalla Costa, Maria Mies ve Ariel Salleh gibi feministlerin yer aldığı Ev İçi Emek için Ücret Kampanyası gibi hareketler, bu soruların daha sık sorulmasına yol açmıştır. Fakat bu soruların artık daha sık ve yüksek sesle sorulmasından ziyade asıl ufuk açıcı olan, kapitalizmin değil Marksizmin sorgulanmasıdır. Sosyalist pencereden bakıldığında, kapitalizmin özellikleri ve yıkıcı sonuçları cinsiyet farkı gözetmeksizin herkes tarafından fark edilebiliyorken, 70’ler sonrasında ortaya çıkan feminist dalga şu sonuca varmaktaydı: “Marksizm cinsiyet körüdür”.

Nitekim Marksizm, yeniden üretimin kapitalist sermaye birikimi için önemi ve gerekliliğini yalnızca emeğin yeniden üretimine atfederek yapar, fakat yeniden üretimin kadın bedeni ve kadın emeği üzerinde inşa edildiğini göz ardı eder. Örneğin Engels (2000); kadınların daha aşağı bir konumda olduklarını kabul etmekle birlikte, “burjuva ailelerinde kadınlar efendilerine hizmet etmek ve aile mülkünü çoğaltmayı sürdürecektir varisler üretmek zorunda iken, proletarya arasında ise kadınlar ezilmez, çünkü aktarılabilecek özel mülkiyet yoktur” diyerek bunu yalnızca özel mülkiyete dayandırmıştır. Oysa yeniden üretim, “kadınların ortak ezilmişliğinin farklı sınıflarda büründüğü somut biçimleri açıklar” (Acar-Savran, 2013). Acar-Savran bu tanımlamayı analiz ederken, mülk sahibi sınıflardaki kadınların soyun yenilenmesini ve aile fertlerinin bakım sorumluluğunu üstlendiklerinin kabulü ile birlikte, proleter sınıfın kadınlarının ise emeğin yeniden üretiminde tamamen karşılıksız emek harcadığına vurgu yapmaktadır. Yine benzer bir şekilde, karşılıksız emek alanının, yani özel alanın kapitalizmin doğal bir sonucu olduğu tezini savunan Marksizm’e karşı Heidi Hartmann ise, Zaretsky’nin şu sorusunu dile getirir ve şöyle devam eder: “Özel alanı kapitalizm yaratmış olsa bile nasıl oluyor da kadınlar bu alanda, erkeklerse işgücü alanında çalışıyorlar? Dolayısıyla sorun, basitçe kadınlar ile erkekler arasındaki iş bölümü

değildir; erkekleri üst, kadınları tabi bir konuma yerleştiren bir bölünmedir” (Hartmann, 2016: 164).

Erkekler ve kadınlar arasındaki cinsiyete dayalı bu toplumsal konumları belirlerken, kapitalizm tek başına bir neden olmaktan çıkmaktadır. Böyle bir üretim ve yönetim biçimine ataerkil yapılar eklendiğinde, erkekler ve kadınlar arasındaki ayırım daha da belirginleşir ve derinleşir. Acar-Savran ve Tura-Demiryontan’ın (2016) ifade ettiği gibi; özel alan ve bu alandaki cinsiyete dayalı işbölümü, ataerkil kapitalizm çerçevesinde “doğal” bir alan olarak kurulur ve yine bu alanda gerçekleştirilen ev ve bakım işleri, ataerkil kapitalizmin yeniden üretim alanını oluşturur. Erkeklerin öncelikli olarak üretim alanına, kadınların ise yeniden üretim alanına tahsis edilmesi (Kergoat, 2015: 88) özelliği taşıyan cinsiyete dayalı işbölümü sonucu ortaya çıkan ev işlerinin temel özelliği ise, cinsiyete dayalı işbölümünün kendi içinde yeniden ve yeniden üretilmesidir (Ünlütürk-Ulutaş, 2010: 279).

Dolayısıyla yeniden üretim ve cinsiyete dayalı işbölümü kavramlarını tartışırken, ev içi emeğin hangi noktada olduğunu iyi belirleyebilmek adına, bunların kapitalizm ve patriarka ile nasıl bütünleştiğinin ortaya konulması gerekmektedir. Hartmann (2016: 176) bunu yaparken cinsiyete dayalı işbölümü kavramını çatı olarak kullanır. “Cinsiyete dayalı katı işbölümü, kadınlarla erkeklerin ekonomik nedenlerle bir araya gelmeleri gerekliliğini yaratır” ifadesiyle önce kapitalizme özgü yeniden üretim ilişkisine değinirken; “...bu iş bölümü, kadınların işlerine düşük statüler verir” ifadesiyle de ataerkil algılara vurgu yapar.

Kapitalizm ve patriyarkanın kadının konumu ve emeği üzerine sistematik olarak el koyma biçimini açıklayan kavramsal bir teori de, kapitalizmin yürüttüğü mekanizmayı “bilinçli saklama”, patriarkal ilişkilerin ortaya koyduğu mekanizmayı ise “saklayarak değersizleştirme” olarak tanımlar. “...Bilinçli saklama; bireylerin (kadınların) neyi nasıl yaptıklarının toplumsal anlamı ve uzantılarının tam olarak farkında olmadan yapılması ve kendi sürekliliğini korumak ya da kendini yeniden üretmek için kapitalizm tarafından kullanılan bir mekanizmadır. Bununla birlikte ataerkil algılar sadece yapılan işe verilen emeğin saklamasını ya da görünmezleştirilmesini sağlamaz, aynı zamanda emeği değersizleştirir ve bu da saklayarak değersizleştirir” (Atasü-Topçuoğlu, 2010: 93-108).

Gerçekten, ataerkil algılar ve konumlandırmalar sonucu, ev içinde yapılan temizlik, beslenme, bakım vb. her türlü işin toplumsal yeniden üretime nasıl ve ne ölçüde katkı sağladığının farkında olmadan, farkında olmamaktan öte piyasa değeri olarak karşılığı yok sayılan bu “karşılıksız” emeği sadece “sevgi karşılığı” ortaya koymak büyük ve derinleşmiş mekanizmaların ürünüdür. Özellikle kapitalist toplumlarda, emeğin salt ücret ilişkisi içinde ele alınması ve

ölçülebilir olması özelliğine dayanarak “nesneleştirilmesine” karşın ev içi emek, miktarını gizleyen bir nitelik ve düzene sahip olduğu için nesneleşmemiştir (Urhan, 2016: 128). Dolayısıyla ev içi emeğin görünmez kılınmasındaki tek neden sadece ölçülebilir olmaması değil, aynı zamanda yalnızca kullanım değeri yarattığı için mübadele -yani ekonomik- alanından dışlanmış olmasıdır (Delphy, 2016; Urhan, 2016: 128).

Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluk çok uzun soluklu geçmişe sahip bir olgu olmasının yanında, özellikle 1980’li yıllar sonrasında yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte daha yaygın ve kronik bir sorun haline gelmekte, aynı zamanda bu sorundan etkilenen kadınların sayısı da giderek artış göstermektedir (Sallan Gül, 2005: 25). Nitekim “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı bu niceliksel yapıyı görünür kılmak üzere ilk olarak Deane Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce yaptığı araştırmada, özellikle 1970 yıllar itibariyle, Amerika Birleşik Devletleri’nde kadınların işgücüne katılım oranlarının artış göstermesine rağmen ekonomik konumlarının 1950-1970 arası döneme göre daha kötü olduğunu, yoksulların üçte ikisini kadınların oluşturduğunu ve de en önemlisi, kadınların yoksulluktan etkilenme biçimlerinin daha farklı olduğunu ifade etmiştir (1978: 28-36). Feminist hareketin giderek hız kazanmasıyla birlikte bu ve buna benzer çalışmaların bir sonucu olarak “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı 1995 yılında gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planında ilk kez yer almıştır (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 25; Gerşil, 2015: 162).

Son yıllarda yoksullukla mücadeleye yönelik politika üretiminde, yoksulluğun nedenlerine göre tanımlanması belirleyici olmaktadır. Öyle ki yoksulluk, temel olarak (1) gelir-tüketim kapasitesi ve (2) yaşam kalitesi (sağlık, beslenme, eğitim vb.) üzerinden tanımlanmaktadır (Şener, 2012: 53; Gerşil, 2015: 161). Dolayısıyla, hak temelli bir refah anlayışından bireysel sorumluluk ve piyasa temelli bir çalışma refahına geçiş (Sallan Gül, 2005: 26) olarak adlandırılabilen ve giderek yaygınlaşan küreselleşme sürecinde, gelirden yoksun olmak en temel yoksulluk nedeni haline ge(tiri)lmektedir.

Gelirden yoksun olma ve yoksulluk arasındaki ilişki bu denli kuvvetli olduğunda, kadınların yoksulluktan etkilenme biçimleri ve derecesi doğal olarak erkeklerden farklılaşmaktadır. Bunun temel nedeni ise, yukarıda da değinildiği üzere, kapitalizm süreci ile birlikte ortaya çıkan modern emeğin tanımlanma biçiminden kaynaklanmaktadır. Kesin terimlerle betimlenerek, tahlil edilerek ve ussallaştırılarak “nesneleştirilebilir faaliyet” deyiimi altında gizlenen modern emek, en baştan itibaren ücret ilişkisi içinde ele alınmıştır ve bunun tersine ev emeği, kadınların anne ve eş olarak “kullanılabilirliği” üzerine temellendirildiği için nesneleşmenin çok uzağındadır (Hirata & Zarifian, 2015: 121). Nitekim yeniden üretim kavramı ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan

cinsiyete dayalı iş bölümü, ev içi emeğin kadınlara özgü olduğu savını doğallaştırmakla birlikte, bu savın etkileri sadece ev içine -yani özel alana- değil, aynı zamanda kamusal alana da benzer dinamiklerle sirayet etmektedir. Toplumsal cinsiyeti biyolojik cinsiyete dayandıran özgül bir meşrulaştırma olan doğalcı ideoloji sayesinde uygulanabilen ayrılma (bir erkek işleri, bir de kadın işleri vardır) ve hiyerarşi (erkek işleri kadın işlerinden daha değerlidir) ilkeleri, toplumsal pratikleri cinsiyetli toplumsal rollere indirger (Kergoat, 2015: 88). Kadınların, toplumsal olarak onay verilmiş bu eşitsiz cinsiyet rolleri sonucu ortaya çıkan ev içi yeniden üretim ile ilgili sorumlulukları nedeniyle ücretli ekonomik faaliyetlerinin sınırlandırılması, kadın yoksulluğun temel sebeplerinden biridir (Kümbetoğlu, 2002: 130; Ecevit, 2003: 85).

Gerçekten cinsiyet ayrımı gözetmeksizin dünyanın bütün coğrafyalarında emeği metalaştıran ve değersizleştiren kapitalist üretim ve yönetim tarzına, söz konusu kadın emeği olduğunda, patriyarkanın da dâhil olması kadınlar için çok daha vahim eşitsizlik tablolarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeniden üretim ve cinsiyete dayalı işbölümü sonucunda; (1) kadınların ev işi ve bakım hizmetlerinden sorumlu tutulmaları, (2) işgücüne katılım ve istihdam oranlarının düşük olması, (3) işgücüne dâhil olurken ancak kendilerine atfedilen işlerde çalışabilmeleri, (4) eşitsiz çalışma saatleri ve gelir unsurları ile (5) ekonomik karar alma mekanizmalarına dâhil olamamaları kadın yoksulluğunu derinleştiren etmenlerdir.

Kadınların ev içi emekle özdeşleştirilmiş olmaları, işgücü piyasasına dahil olamamaları ve bunun sonucunda da gelir elde edememeleri yolundaki en büyük etkendir. Birleşmiş Milletler'in (2015) raporuna göre, son yıllarda kadın istihdamında görece bir artış olsa da, dünyanın hemen her bölgesinde erkeklerin istihdam oranları kadınlara göre daha yüksektir. Dünya genelinde 15-64 yaş aralığındaki erkeklerin %75'i istihdam edilirken, bu oran kadınlarda %50 olarak kalmakta; Kuzey Afrika, Doğu ve Güney Doğu Asya ülkelerinde ise %30'lara kadar gerilemektedir. Bu verilerin doğal bir sonucu olarak kadınların işsizlik oranları erkeklere göre daha yüksektir. Öyle ki, Birleşmiş Milletler bünyesindeki 177 ülkenin 121'inde (yaklaşık %68'inde) kadınların işsizlik oranı erkeklerden çok daha yüksektir. 18-25 yaş arası gençlerde işsizlik oranı ise yetişkinlerden iki ve hatta üç kat daha fazladır.

Ataerkil düşünce kalıplarının neden olduğu bir diğer unsur ise, kadınların işgücüne katılsalar dahi genellikle kadına atfedilen işlerde istihdam edilebilmeleridir. Hizmetler sektörü hem kadınların hem de erkeklerin en çok istihdam edildiği (sırasıyla %52 ve %43) sektör olmakla birlikte, kadınların en yoğun olduğu sektörler (yine) ev içi hizmetleri, sağlık ve sosyal hizmetler ile eğitim sektörleri olarak belirlenmiştir. Bu üç sektörde kadın istihdamı oranları oldukça yüksek olmakla birlikte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kısmi farklılıklar görülmektedir. Öyle ki,

ev içi ve bakım hizmetlerinde istihdam edilen kadınların oranı gelişmiş ülkelerde %73 iken, bu oran gelişmekte olan ülkelerde %83'tür. Eğitim sektöründe istihdam edilen kadınların oranı gelişmiş ülkelerde %64 iken gelişmekte olan ülkelerde %71; sağlık ve sosyal hizmetler sektöründe ise sırasıyla %59 ve %78'dir. Dolayısıyla kadınların en çok istihdam edildiği alanlar, yine başka insanların yeniden üretimini karşılamaya yönelik alanlar olmaktadır.

İşgücüne katılım ya da bir başka ifade ile istihdam edilebilmek, patriarkal ya da kapitalizme özgü eşitsizlikleri ortadan kaldırmamakta, aksine yeni bir takım eşitsizlik unsurları ortaya çıkarmaktadır. Çalışma saatleri ve ücret farklılığı, istihdam edilen kadınların karşılaştığı bu unsurların temelini oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (2016) raporunda ortaya konulan veriler, çalışma süreleri ve elde edilen ücretin cinsiyete dayalı eşitsizliğini gözler önüne sermektedir. Rapora göre kadınlar 1 günlük süre temel alındığında ortalama 6 saat 57 dakika çalışırken, erkekler ortalama 6 saat 14 dakika çalışmaktadır. Fakat bu süreler ücretli ve ücretsiz (yeniden üretime harcanan süreler) çalışma olarak ikiye ayrıldığında; kadınlar 2 saat 32 dakika ücretli çalışma karşılığında 4 saat 25 saat ücretsiz, erkekler ise 4 saat 30 dakika ücretli çalışma karşılığında 1 saat 50 dakika ücretsiz çalışmaktadırlar. Yani ortalama bir günde kadınların ortaya koyduğu emek erkeklerden daha fazla iken, ücretli çalışma süreleri erkeklerin neredeyse yarısı kadardır. Dolayısıyla çalışma sürelerindeki cinsiyete dayalı bu eşitsizlik ücretlere de yansımaktadır. Hem Birleşmiş Milletler hem de Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre, erkeklerin kazandığı her 1 Dolar'a karşılık, kadınlar 70-90 Cent aralığında gelir elde etmektedirler. Dolayısıyla erkeklere göre çok daha az düzeyde gelir elde etmek kadınların yoksulluğunu daha da derinleştirmektedir. Mutlak yoksulluk sınırının günde 1,25 Dolar olarak belirlendiği bir ölçümde, dünya genelinde yoksulluk sınırı içinde yaşayan kadınların erkeklere göre çok daha fazla olmasının yanında, tek başına yaşayan ve çocuk sahibi olan kadınlar üzerinde ayrıca durulması gereken bir risk grubu olarak raporda yer almaktadır (Birleşmiş Milletler, 2015). Buna göre, tek başına yaşayan çocuklu bir kadının yoksulluk oranı, iki ebeveynli bir ailenin yoksulluk oranından 3 kat daha fazladır.

Kadınların yoksulluğunu pekiştiren önemli faktörlerden bir diğeri ise, özellikle hane içinde kadınların ekonomik karar alma mekanizmalarına katılamamasıdır. Sosyo-ekonomik seviyesi ne olursa olsun kadınlar kendi kazandıkları ücret üzerinde söz sahibi değildirler. Öyle ki, yine Birleşmiş Milletler'in verilerine göre dünya genelinde her 10 kadından yalnızca 1'i kendi kazandığı ücret üzerinde söz sahibi olabilmektedir. Erkeklere göre çok daha fazla zaman harcanarak elde edilen daha düşük ücretler hâlihazırda derin eşitsizlikler yaratırken, elde edilen bu

ücretlere yine erkekler tarafından el koyulması günümüzde yoksulluğun kendisi kadar kadın yoksulluğunu da kronik hale getirmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, küreselleşme ve neo-liberal ideolojinin yarattığı rekabet ortamında devlet desteğine ihtiyacı olmayan ve “kendi ayakları üzerinde durabilen” insan modelinde eğitimin, kişisel gelişimin önemi ve dolayısıyla kadınlar ve erkekler arasındaki eğitim hakkına ulaşma bağlamında ortaya çıkan eşitsizlikler de kadınların yoksulluktan çok daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır.

Birleşmiş Milletler’in ortaya koyduğu 1990-2012 yıllarına ait karşılaştırmalı verilere göre ilk, orta ve yükseköğrenime ulaşmak konusunda tüm aşamalarda bir gelişme kaydedilse de, halen hem gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, hem de bu ülkelerdeki kadın ve erkekler arasında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır. İlköğrenim düzeyinde hem ülkeler hem de cinsiyetler arasında belirgin farklar bulunmazken, orta öğretim düzeyinden itibaren eşitsizlik giderek artmakta ve özellikle yükseköğrenim düzeyinde çok daha belirgin hale gelmektedir. Şöyle ki, gelişmiş ülkelerde lisans ve lisansüstü eğitim alan erkeklerin oranı %80 iken, bu oran kadınlarda %60 civarındadır. Fakat dünya genelinde gelişmekte olan ülkelere bakıldığında, bu düzeyde kadın ve erkekler arasında ortalama olarak ciddi farklılıklar göze çarpmasa da, yükseköğrenime ulaşabilme oranı %20’ler düzeyinde seyretmektedir (Birleşmiş Milletler, 2015). Dolayısıyla küreselleşme sürecinin yarattığı bu kutuplaşmaya toplumsal cinsiyet ayrımcılığı da eklendiğinde, eğitim olanaklarına erişim ve buna bağlı olarak da işgücü piyasasında konumlanmak bakımından kadınlar aleyhine daha derin eşitsizlik tabloları ortaya çıkmaktadır (Şenses, 2006: 175).

Dünyadaki toplam işgücünün üçte ikisine dâhilken, erkeklerden %25 daha uzun çalışırken ve bütün dünyada toplam gıdanın %50’sini üretirken; gelirleri dünya gelirinin yalnızca %10’u, sahip oldukları varlıklar ise dünya varlığının yalnızca %1’i olan kadınların oluşturduğu bu veriler yoksulluktan etkilenme biçimini ve derecesini ortaya koymaktadır (Ecevit, 2003: 85). Dolayısıyla kadınlar için bu ekonomik ve patriarkal şiddetten kaçabilmenin belki de tek bir alternatifi bulunmaktadır: Göç etmek.

Yoksullukla Baş Edebilme Stratejisi Olarak Göçün Kadınlaşması

Uluslararası Göç Örgütü’nün ortaya koyduğu son verilere göre, 2015 yılı itibariyle doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamını sürdüren uluslararası göçmen sayısı yaklaşık 244 milyona (Dünya toplam nüfusunun %2,3’ü) ulaşmıştır ve bu kişilerin %48’i kadındır (IOM, 2017: 17). Uluslararası göçmen popülasyonunun Dünya nüfusu içindeki payı (kapitalizm tarihi boyunca) ve bu göçmen popülasyonunun içindeki kadınların oranı çok uzun zamandır benzer rakamlarla ifade

edilse de, göçmen kadınların varlığı daha yakın tarihlerden itibaren görünürlük kazanmaya başlamıştır.

1970’li yıllara kadar kadınlar erkeklerle aynı oranda göç etmelerine karşın, göç araştırmalarında erkeğe bağımlı olarak ve aile içindeki konumlarına (eş, anne, çocuk) göre değerlendirilmiş ve dolayısıyla görmezden gelinmiştir (Buz, 2007: 38; 2009: 304). Göçün asıl aktörünün aileyi kamusal alanda temsil eden ve gelir getiren erkek olduğu düşünülen (Şeker & Uçan, 2015: 205) bu araştırmalar ve bakış açısı cinsiyet körü olarak değerlendirilmiştir (Ünlütürk Ulutaş & Kalfa, 2009: 15). 1970’li yıllara gelindiğinde ise birinci dalga feminist hareketin etkisi ile göç olgusunda kadının konumuna dikkat çekilmeye başlanmıştır. Bu yıllarda yapılan ilk çalışmalar kadın göçünün özel yanlarına odaklanıp, kadınların göç alanına katkı verici olduğu bir yaklaşımı izlerken, ilk tepkiler de özellikle 1951 yılında yürürlüğe giren Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ndeki “mülteci” tanımına yönelmiştir. Sözleşmede “ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle ülkesinde haklı bir zulüm korkusu duyan ve bundan dolayı ülkesinden ayrılp başka bir ülkeye sığınan kişi” şeklinde yapılan tanımda erkeklerin politik, kadınların ise sosyal nedenlerle sığınma talep ettikleri varsayılmıştır (Buz, 2009: 307). Dolayısıyla erkekleri kamusal, kadınları ise özel alana tabi kılan bu varsayım, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yok sayılması nedeniyle feministler tarafından eleştirilmiştir (Akis, 2015: 379).

Feminist duruş kuramlarının başvurulduğu ikinci dalgada ise, toplumsal cinsiyetin göç kararını olduğu kadar göç sürecini de yapılandıran bir kategori olduğu fark edilmiştir (Buz, 2009: 306). Göç süreci içinde, hangi kategoride yer alırsa alsın (erkeği takip eden ya da kendi iradesiyle göç etme kararı alan), kadınların erkeklerden daha fazla engelle karşılaşma ve ayrımcılığa uğrama ihtimallerinin daha yüksek olduğu; dolayısıyla toplumsal cinsiyetin, kadın göçmen olmanın göç nedenleri ve sonuçlarında belirleyici olduğu görülmüştür (Duman, 2015: 70). Gerçekten de göç, “bir durum değil, bir süreç” (Quiminal, 2015: 179) olarak tanımlandığında toplumsal cinsiyet; göç araştırmalarının bir parçası olmaktan öte hem göçmenlerin yaşamını (Lutz, 2010: 1650) hem de göç politikalarının yapımı ve uygulanması dâhil göç deneyiminin her aşamasını etkileyen analitik bir kategoridir (Carling, 2005).

Dolayısıyla ifade etmek gerekir ki göçün kadınlaşması kavramının son yıllarda literatürde yer edinmesinin temel nedeni, göç süreci içinde yer alan kadınların salt niceliklerinin değil, toplumsal cinsiyet farkındalığının artmasıyla birlikte bu süreçte kadınların oynadığı rolün de değişmesidir. Tam da bu noktada, günümüz göç literatüründe önemli bir yer tutan zorunlu-gönüllü göçmen kavramlaştırmasına değinmekte fayda vardır. Nitekim zorunlu-gönüllü göç/göçmen

tanımlaması ile göçün yasal ya da illegal olması arasında hukuksal açıdan organik bir bağ bulunmaktadır. Özellikle savaş, doğal afet gibi zorunlu nedenler dışında daha iyi bir refah düzeyine ulaşabilmek adına ve çoğunlukla ekonomik nedenlerle yapılan göçlerin gönüllü olarak tanımlanması, göçmenler açısından pek çok sorun ortaya çıkarmaktadır. En başta, çoğu küresel sermayenin düşük ücretli işgücü talebini karşılayan bu göçmenler, kendi rızaları ile göç etmelerine karşılık yasal yükümlülükleri yerine getiremedikleri için kaçak durumuna düşmektedirler. Çalışmak için gittikleri ülkelerde hem yabancı hem de kaçak konumunda yer alan bu göçmenler, toplum tarafından ayrımcılığın ve sömürünün en sert biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Uluslararası emek göçünün genel olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru olan rotası göz önüne alındığında, göçmen işgücü arzı açısından göç, küreselleşme ile her anlamda artan eşitsizliklerin sonucu ve dolayısıyla bir tercihten çok bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Gökbayrak, 2009: 56). Nedenleri ve göç etme stratejileri erkeklere göre daha farklı olan kadınlar ise, tüm bu ayrımcılığı daha derinden yaşamaktadırlar. Dolayısıyla, ekonomik nedenlerle yapılan göçlerde -özellikle kadınlar için- gönüllü/zorunlu ayrımının da toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılmasının, kadınların göç öncesi ve sonrası deneyimlerini anlamlandırmak ve bu yönde politikalar üretebilmek adına daha sağlıklı olduğu düşünülmektedir.

Göçün kadınlaşması kavramının nasıl tanımlandığı konusunda farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır. Kuş (2017: 55), “göçmen nüfusu içindeki kadın birey sayısının erkek birey sayısının üstünde olması” şeklinde bir tanımlarken, Toksöz ve Ünlütürk Ulutaş (2011: 158), göçün kadınlaşmasını “çalışma amacıyla göç edenler içinde kadınların payının giderek yükselmesi” olarak ifade etmektedirler. Erder (2011: 187), kadın göçünde ve kadın göçmenlerin geride bıraktıkları ailelerine para göndererek desteklemelerindeki artışı “göçün kadınlaşması eğilimi” olarak nitelendirmiştir. Şeker ve Uçan (2015: 206) ise göçün kadınlaşması kavramını, niceliğe ya da emek göçüne odaklanan bu tanımlamalardan daha kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Öyle ki göçün kadınlaşması, “kadınların göç sürecinde görünür hale gelmesi ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak erkeklerden farklı deneyimleri olabileceği düşüncesini tetikleyen 1970’lerden sonra artan yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik, az gelişmiş ülkelerde yaşanan çatışmalar gibi küresel ülkelerde uygulanan neo-liberal politikalar sonucu göç eden kadın sayısındaki artıştır”.

Küreselleşme süreci ve neo-liberal politikalar sonucu hem Dünya genelinde hem de özellikle az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun giderek artmasının yanında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucu kadınların bu olgulardan daha fazla etkilenmesi kadınlara özgü göç nedenleri doğurmaktadır. Kadınların karşılaştığı istihdamda toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, eşit

olmayan ücret, yetersiz eğitim, çocuk bakımı ve ev işleri sorumluluğu gibi nedenler kadınların giderek daha fazla yoksullaşmalarına, borçlanmalarına ve ekonomik güçlüklerle neden olmakta, bu da onlar için göçün dayanaklarını oluşturmaktadır (Buz, 2007: 40; 2009: 305; Şeker & Uçan, 2016: 206). Kadınlar açısından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan tüm bu nedenlerle bir baş etme stratejisi olarak göç, Quiminal'in (2015: 179) ifade ettiği gibi, kadınların ayrıldıkları toplumlarda kendilerine dayatılan konumun reddi şeklinde bir güdü ile ortaya çıkmaktadır.

Yeniden Üretim Sürecinde Göçmen Kadın Emegi

Yaşadığımız dönemi “göçler çağı” olarak nitelendiren Castles ve Miller (2008: 8), göç hareketlerini etkileyecek bazı genel eğilimleri şu şekilde sıralar: göçün ivme kazanması, farklılaşması, küreselleşmesi ve kadınlaşması. Göçün hem küreselleşmesinin hem de kadınlaşmasının kesiştiği noktada ise bir emek türü yeni biçim ve çeşitlere bürünmüştür: Ev emeği. Daha önce tam anlamıyla karşılıksız olan ev emeği bu süreç içinde giderek küreselleşerek daha düşük ücretli, prestijsiz, güvencesiz ve köle emeğine yakın bir şekil almıştır (Acar-Savran, 2013: 61). Dolayısıyla değişen göç hareketleri ev emeğinin yapısını ne kadar değiştirirse de, ev emeği hala kadınların sorumluluk alanından çıkamamıştır (Dinçer, 2015: 96).

Ev ve bakım hizmetlerinin göçmen kadınlara kaymasında yalnızca cinsiyete dayalı işbölümü değil, küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yenedünya düzeninin yarattığı sosyo-ekonomik koşullar da etkindir (Ünlütürk Ulutaş, 2010: 281). Genel olarak ev ve bakım hizmetlerinde artan gereksinime karşın, maliyet baskısı ile karşı karşıya refah devleti sistemlerinin neredeyse tümünün bir dönüşüm yaşadığı ve bu dönüşümde üç ortak özelliğin ön plana çıktığı görülmektedir. (1) Ev ve bakım hizmetlerinde kamu dışındaki aktörlerin genişlemesi, (2) kamunun bu alanda hizmet sunucusu rolünden sıyrılarak, hizmetlerin finansmanına katkı sağlayacak yönde parasal destekleri ön plana çıkarması ve (3) bu iki maddeye bağlı olarak bu hizmetleri aile ve bireylerin sorumluluğunda görülmeye başlanması (Gökbayrak, 2009: 60).

Nitekim neo-liberal yeniden yapılanma süreçleri ile birlikte, kadınların işgücü piyasasına girmesi ve devlet tarafından sağlanan bakım hizmetlerinin azalması ve özelleştirilmesi, bakıma olan ihtiyacı arttırmıştır (Rittersberger-Tılıç & Kalaycıoğlu, 2012: 302). Dedeoğlu'da (2007: 80) özellikle Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan bakım ihtiyacını benzer iki temele dayandırmaktadır. Bunlardan ilki çocuklu kadınların artan çalışma oranları ve kadının çalışması fikrinin sosyal bir norm olarak kabul görmesi; ikinci ise sosyal hizmetlerin karşılığının, bu hizmetleri alacak kişilere maddi olarak ödenmeye başlanmasıdır. Bu hizmetlerin ailelerin sorumluluğuna devredilmesine karşılık, özellikle son dönemde klasik aile bağlarının zayıflaması da bakım ihtiyacı sorununun artışıdaki bir diğer önemli nedendir (Toksöz & Ünlütürk Ulutaş, 2011: 161).

Uluslararası göçün nedenlerini açıklarken sıklıkla başvurulan merkez-çevre ve itme-çekme kuramları ise bu süreçler çerçevesinde açıklandığında, bakıma ihtiyacı olan ile bakım hizmetini sağlayanları belirleyen bir konumdadır. Neo-liberal dönüşüm, merkez (gelişmiş) ülkeleri bakım hizmeti açığı ile karşı karşıya bırakırken, çevre (az gelişmiş ve gelişmekte olan) ülkeleri de yoksulluk ve işsizlikle yüz yüze getirmiştir (Ünlütürk Ulutaş, 2010: 278). Dolayısıyla bakım açığı merkez ülkeler için göç sürecinde çeken faktörler iken, işsizlik ve yoksulluk ise çevre ülkeler için iten faktörler konumundadır. Söz konusu ev içi hizmetler olduğunda ise, sosyal refah devleti uygulamalarının sınırlı olduğu merkez ülkelerdeki orta sınıf kadınların ev hizmetlerini gördürebilecekleri insanlara gereksinimleri artmakta, kendilerine atfedilen bu işler göç eden kadınlara devredilerek bu gereksinim karşılanmaktadır (Toksöz, 2006: 85; Ünlütürk Ulutaş, 2010: 278). Sassen'e göre tüm bu dönüşüm süreci içinde göçmen kadınlar; işverenler için yasadışı kar elde etme aracı, hükümetler için ise sorunsuz döviz kaynağı olarak görülmekte ve küreselleşmenin yükünü taşımakta (akt. Erder, 2011: 187), hatta giderek "küreselleşmenin hizmetçileri" (Dedeoğlu, 2007: 79) olarak tanımlanmaktadır.

Ev hizmetlerinde saptanan bu yüksek göçmen işgücü oranı, bunların aslında başkalarına bırakılması tercih edilen işler olduğunun kanıtıdır (Fougeyrallas-Schwebel, 2015: 148). Farklı çalışmalar, göçmen kadın emeğinin ve kadın emeğinin ucuz olması nedeniyle kadınların mağduriyetinin dünya genelinde birçok sektörde de (Ekiz Gökmen, 2018) varlık gösterdiğini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla bir işin yapılması bir başkasına bırakılıyorsa bu, o işin niteliğinin düşük olduğunu gösterir. Söz konusu ev emeği olduğunda ise, işi devreden ile işi yapan iki kadın arasında hem işin niteliğinden hem de yapıldığı mekân üzerinden farklı eşitsizlikler doğurur. Nitekim Bora (2016: 23) ücretli ev emeğini iki farklı kadınlığın, üstelik de kadınlığın kurucu mekânı olarak düşünülebilecek evde karşılaşmasının bir biçimi olarak tanımlamaktadır. Acar-Savran (2013: 25) ise; kadınların bakım ve ev işlerini ücret karşılığı başka kadınlara devretmelerinde söz konusunun "yeniden üretim alanındaki patriarkal işbölümünün kadınlar arasında yeni eşitsizlik örüntülerinin oluşmasıyla modernleşmesi" olduğunu ifade etmektedir. Çünkü her ne kadar ücretli de olsa ev işi yine de karşılıksız ve görünmezlik gibi özelliklerinden dolayı işi devreden kadın için düşük nitelikli olarak algılanmakta ve bu nedenle ev işi diğer ücretli istihdam ilişkilerinden ayrılmaktadır (Bora, 2016: 70).

Ev işinin niteliğinin ücretli de olsa düşük statülü kabul edilmesi, yeniden üretimin doğallaştırılmış olmasından kaynaklı bir eşitsizlik olmakla birlikte, ücretli ev emeğindeki asıl eşitsizlik örüntüleri farklı yeniden üretim biçimleriyle ortaya çıkmaktadır. Öyle ki ev emeğini sunan kadın, kadın işverenin toplumsal statüsünü ve buna paralel olarak kadınların kendi

aralarındaki farklılıkları yeniden üretirken; kadınlar için genişleyen bir istihdam alanı olan ev emeği ise, etnik ve ırka dayalı ayrımcılığı yeniden üretmektedir (Bora, 2016: 74-77). Dolayısıyla emeğini sunan kadın göçmen olduğunda; Toksöz'ün (2006: 83) ifade ettiği gibi bu kadının göçmen olarak yerli işçi karşısında, işçi olarak vasıflı göçmen karşısında ve kadın olarak erkek göçmen karşısında dezavantajlı konumda olduğu gerçekliğine ek olarak, ev emeğini kendisine devreden kadın karşısında da dezavantajlı konumda olduğu belirtilmelidir.

Sonuç Yerine

Günümüz küresel dünyasında, özellikle son yıllarda göçmenleri oldukları yerde tutmaya yönelik söylem ve politikalar giderek tırmansa da, bunun sadece ve sadece söylemde kaldığı gerçekliği tartışılmaz bir gerçektir. Federici'nin (2014: 122) ifade ettiği gibi, eğer göçmenlerin ailelerine gönderdikleri paralar, uluslararası temel para akışı içinde petrol şirketlerinin gelirinden hemen sonra geliyorsa, o zaman Üçüncü Dünya'nın Birinci'ye ihraç ettiği en önemli meta emektir. Kapitalizmin emek gücünü baskı altında tutabilmesi ve aynı zamanda ücret maliyetlerini düşürerek daha fazla artı değer vermesi araçlarından biri olarak tanımlanan yedek işgücü ordusunun (Omay, 2011: 141) günümüz temsilcilerinin büyük bir kısmını göçmenler oluşturmaktadır. Nitekim göç olgusu toplumsal ve politik olarak değersizleştirildiğinde, göçmenler iktidar sahipleri tarafından işçi sınıfının taleplerini baskı altında tutmak için kullanılan bir araç haline dönüşmektedirler (Federici, 2014: 121). İhracata dayalı sanayileşme, esnekleşme ve iş güvencesinin ortadan kalkışıyla enformel istihdamın öncüsü olan kadınlar bu yedek işgücünün önemli birer parçası haline gelirken (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 30), ev emeğinin enformel doğasına uygun bir biçimde hem geleneksel patron-müşteri ilişkisi modeline dayanan iş piyasası formatı, hem de özel firmalar tarafından yönetilen iş piyasası formatının (Rittersberger-Tılıç & Kalaycıoğlu, 2012: 302) küresel bir hal alması göçmen kadınların bu ordu içindeki sayısını gün geçtikçe arttırmaktadır.

Gelinen noktada, yeniden üretimin ve dolayısıyla ev emeğinin kadınlara özgü günümüz emek göçü dalgaları içinde temel olarak "mekân" değiştirdiği görülmektedir. Bu değişim ise, salt ev emeğini yeni biçimlere bürümekte, bununla birlikte yeni ilişkiler doğurarak yalnız emeğin değil, bu yeni ilişki formatlarının da yeniden üretimine neden olmaktadır. Yaşadıkları ülkelerde toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıklar sonucu hem özel hem de kamusal alanda yeniden üretim sürecinin merkezinde yer alan kadınlar, derinleşen yoksullukla baş edebilmek amacıyla göç etmelerinin ardından gittikleri ülkelerde kendilerini daha farklı yeniden üretim mekanizmaları içinde bulmaktadırlar.

Yeniden üretim ve ev içi emek kavramları bağlamında, göçmen kadınlar için göç öncesi ve sonrası süreçlerin döngüsel olduğunu ortaya koyma çabasının ardından, bu döngünün nasıl

kırılabileceği sorusuna verilecek yanıtta, ev içi emeğin temel unsur olduğunu belirten Weeks'in şu sözlerinin üzerine düşünülmesi gerekmektedir. "Ev-içi emeği bir iş olarak görünür kılmak ve onu değer kazanma sürecinin bir parçası haline getirmek ama aynı zamanda da bunun kutlanması ya da kutsanması gereken bir şey olmadığında ısrarcı olmak. Bu gerçekleştirilmesi çok zor bir şey: Toplumsal açıdan gerekli emek olarak tanınmasını sağlamak (bunun için, örneğin, yapılması gereken ücretli işten daha çok çekilmek gerekir), ancak bu haliyle ona aşırı değer yüklememek, daha ziyade, gizeminden sıyrılması, romantikleştirilmemesi, özelleştirilmemesi, bireyselleştirilmemesi ve elbette toplumsal cinsiyet üzerinden belirlenmemesinde ısrarcı olmak." (akt. Souvlis, 2017). Çünkü Agacinski'nin (1998: 24) de ifade ettiği gibi, "kadınların tanınmak istenmeyen özellikleri, eşit ve farklı insanlıklarıdır ve bu özelliğin tanınmaması ise, insani olanın yalnızca erkeği temsil etmek istemiş olmasından kaynaklanır". Öyleyse yeniden üretimin ve ev emeğinin belirlenmesinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak, yegâne mücadele alanı olmalıdır.

Summary

From the beginning of the capitalist production relations to the present, it is of utmost importance that women are examined for reproduction as one of the most important concepts to determine their social positions. Reproduction, in its most general and simplest form, is a phenomenon that should be emphasized due to its physical limitation of women's labor and with the reason that enable women's labor to be unseen and auditing of this labor through men. As a matter of fact, this limitation and supervision causes women to be identified with "home work", which justifies the gendering of the private space primarily and then the public space. This system strengthens the imprisonment of women in the private sphere and men's gaining of existence in public sphere. In this sense, "feminization of poverty" is very important in terms of not only preventing the participation of women in labor force by the mechanisms of reproduction, but also the extent to which gender inequality in working hours and wages impoverish women and how women are affected by this.

Migration is one of the strategies for women to cope with poverty. The literature categorizes this as "feminization of poverty" and then "feminization of immigration". In particular, the place and the importance of women are increasing in today's increasing migration wave from developing countries to developed countries. In the process of globalization and neo-liberalism, it appears that, in developed countries, in addition to a partial increase in the participation rate of women in labor force, combined with the fact that emerging gap in care services due to the state's withdrawal from care services, it comes forward that, this gap is tried to be closed with immigrant women.

Therefore, in this study, it will be dealt with the conditions under which the reproductive process is transferred from the indigenous to the immigrant and how the return is completed. It is seen that reproduction and therefore home labor, is fundamentally changing the "place" in today's labor migratory waves unique to women. This transformation is not only for the new forms of home labor, but also for the reproduction of these new relationship forms. Women, who are located at the center of reproduction at both private and public sphere due to the discriminations based on gender in the countries they live, find themselves in more varied reproduction mechanisms, in the countries they immigrated to cope with the deepening poverty. To relocate women to the center of the migration phenomenon to reach the fact and displaying how patriarchal obstacles affect and shape this phenomenon in context of reproduction, reflect main intentions of this study.

Again, displaying, the reproduction which acquired a global dimension nowadays and usually occur upon women and pre and post meanings of reproduction for women in theoretical level, reveals the significance of this study.

Kaynakça

- Acar Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarih-Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Kitap, İstanbul.
- Acar Savran, G. & Demiryontan, N.T. (2016). *Kadının Görünmeyen Emeği*, Yordam Kitap, İstanbul.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2010). "Kapitalizm ve Ataerkillik Enformel Alanda Nasıl Eklemlenir? Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme Mekanizmalarının Ev Eksenli Çalışmada İşleyişi". *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*, (der. S. Dedeoğlu, M. Yaman Öztürk), Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Beauvoir, S. (1956). *The Second Sex*, Jonathan Cape, London.
- Birleşmiş Milletler (2015). *The World's Women 2015*, (erişim tarihi: 12.02.2018) <http://unstats.un.org/unsd/gender/worldswomen.html>.
- Bora, A. (2016). *Kadınlar Sınıfı-Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buz, S. (2007). "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), Ankara.
- Buz, S. (2009). "Köken Ülke – Sığınılan Ülke Hattında Kadın Sığınmacılar ve Geçicilik", *Cins Cins Mekân*, (der. A. Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul.

- Carling, J. (2005). "Gender Dimensions of International Migration", *Global Commission on International Migration*, Discussion Paper No. 35, Oslo.
- Castles, S. & Mark, J. M. (2008). *Göçler Çağı – Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dedeoğlu, S. (2007). "Avrupa'da Ev İçi Hizmetlerinde Göçmen Kadın Emeği ve Sosyal Refah Devleti", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 5(17), Ankara.
- Delphy, C. (2016). "Baş Düşman", *Kadının Görünmeyen Emeği*, (haz. G. Acar-Savran, N. Tura Demiryontan), Yordam Kitap, İstanbul.
- Dinçer, C. G. (2015). "Türkiye-Gürcistan Bağlamında Göçmen Kadın Emeği: Güvencesizliğin ve Belgesizliğin Mekânı Olarak Ev İçi Alan", *Göçler Ülkesi*, (der. L. Körükmez, İ. Südaş), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Duman, T. (2015). "Göç ve Kadın: Göç Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyetin Önemi ve Kadını Anlamak", *Sosyoloji Divanı*, Yıl: 3, Sayı: 2, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Ecevit, Y. (2003). "Toplumsal Cinsiyet ile Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir?", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), Sivas.
- Ekiz Gökmen, Ç. (2018). "Turizm Sektöründe Göçmen Emeği: Nitelikli Emek Mi? Ucuz Emek Mi?", *Çalışma ve Toplum*, 2018(1): 139-165.
- Engels, F. (2000), *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Sol Yayınları, Ankara.
- Erder, S. (2011), "Zor Ziyaret: Nataşa mı? Döviz Getiren Bavul mu? Eski Doğu Bloğu Ülkelerinden Gelen Kadınların Emek Piyasasına Girişi", *Birkaç Arpa Boyu-21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar*, (der. S. Sancar), Cilt 1, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Federici, S. (2014). *Sıfır Noktasında Devrim-Ev İş, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele*, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Federici, S. (2017), *Caliban ve Cadı-Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Fox Keller, E. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*, (çev. F. B. Aydar), Metis Yayınları, İstanbul.
- Fougeyrallas-Schwebel, D. (2015). "Ev Emeği", *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (haz. L. Hırata, Le Doaré ve Senotier), (çev. G. Acar-Savran), Dipnot Yayınları, Ankara.

- Gerşil, G. (2015). “Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 22(1), Manisa.
- Gökbayrak, Ş. (2009). “Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar”, *Çalışma ve Toplum*, 2009/2, İstanbul.
- Hartmann, H. (2016). “Marksizmle Feminizmin Mutsuz Evliliği”, *Kadının Görünmeyen Emegi*, (haz. G. Acar-Savran, N. Tura Demiryontan), Yordam Kitap, İstanbul.
- Hirata, H. & Zarifian, P. (2015). “Emek”, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (haz: L. Hırata, Le Doaré ve Senotier), (çev. G Acar-Savran), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kergoat, D. (2015). “Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri”, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (Haz. Hırata, Laborie, Le Doaré ve Senotier), (çev. G. Acar-Savran), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Köşk, U. & Özbek, Ç. (2017). “Küreselleşme ve Uluslararası Göç İlişkisinde Değişen Göçmen Algısı”, *Researcher: Social Science Studies*, 5(8): 247-265.
- Kuş, D. (2017). “Yoksulların Rekabetinde Kadın Göçmenler”, *KA Dergi*, Yıl 2, Sayı 6, Ankara.
- Kümbetoğlu, B. (2002). “Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk”, *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri* (ed. Y. Özdek), TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- Linebaugh, P. (2008). *The Magna Carta Manifesto- Liberties and Commons for All*, University Of California Press, London.
- Lutz, H. (2010). “Gender in the Migratory Process”, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, No. 10.
- Omay, U.(2011). “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar”, *Çalışma ve Toplum*, 2011/3, İstanbul.
- Pearce, D. (1978). “The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare”, *Urban & Social Change Review*, 11(1).
- Quiminal, C. (2015). “Göçler”, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (haz. Hırata, Laborie, Le Doaré ve Senotier), (çev. G. Acar-Savran), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Rittersberger-Tılıç, H. & Kalaycıoğlu, S. (2012). “Çocuk ve Yaşlı Bakıcıları: Enformel Sektördeki Kadınlar”, *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, (der. S. Dedeoğlu, A. Y. Elveren), İletişim Yayınları, İstanbul.

- Sallan Gül, S. (2005). “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 38, Sayı 1, Ankara.
- Sartre, J. P. (2007). *Varoluşçuluk*, Say Yayınları, İstanbul.
- Souvlis, G. (2017). “Feminism and The Refusal of Work: an Interview with Kathi Weeks”. *Political Critique* (erişim tarihi: 18.02.2018). <http://politicalcritique.org/world/2017/souvlis-weeks-feminism-marxism-work-interview/>
- Şeker, D. & Uçan, G. (2015). “Göç Sürecinde Kadın”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1, Manisa.
- Şener, Ü. (2012). “Kadın Yoksulluğu”, *Mülkiye Dergisi*, 36(4), Ankara.
- Şenses, F. (2006). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. & Ulutaş, Ç. Ü. (2011). “Göç Kadınlaşıyor mu? Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçe İlişkin Yazına Toplumsal Cinsiyet ve Etnisite Temelinde Bakış”, *Birkaç Arpa Boyu-21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar*, (der. S. Sancar), Cilt 1, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuna, M. & Özbek, Ç. (2012). *Yerlileşen Yabancılar-Güney Ege Bölgesinde Göç, Yurttaşlık ve Kimliğin Dönüşümü*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (2016). “Women at Work, Trends 2016”, (erişim tarihi:12.02.2018). [http://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_457317/lang--en/index.htm](http://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_457317/lang-en/index.htm)
- Uluslararası Göç Örgütü (2017). “World Migration Report 2018”, (erişim tarihi: 11.02.2018) <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018>
- Urhan, B. (2016). “Kadın Emeği ve Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*, (haz. F. Saygılıgil), Dipnot Yayınları, Ankara.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). “Yoksulluğun Kadınsılaşması ve Görünmeyen Emek”, *Çalışma ve Toplum*, 2009/2, İstanbul.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2010). “Evin İçi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emeği”, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği: Türkiye Örneği*, (der. S. Dedeoğlu, M. Yaman Öztürk), Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Ünlütürk Ulutaş, Ç. & Kalfa, A. (2009). “Göçün Kadınlaşması ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri”, *Fe Dergi: Feminist Eleştiri* No. 1, Sayı 2, Ankara.

Yazarın Notu:

Bu çalışma, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen 16/138 numaralı Uluslararası Göçler ve Toplumsal Cinsiyet Eksenli İstihdam Biçimleri projesinin verilerinden oluşmaktadır.